

Poklicna/karierna orientacija

Varovalni dejavnik pred opuščanjem izobraževanja

■ **Danijela Makovec Radovan**, dr. znanosti, doc. za poklicno pedagogiko in andragogiko, je visokošolska učiteljica na Oddelku za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in predsednica Zveze društev pedagoških delavcev Slovenije.

Obdobje dozorevanja mladostnika postavlja pred odločitve, med katere sodi tudi izbira poklica. Čeprav gre za izbiro posameznika, se v ta proces aktivno vključujejo predvsem starši, svetovalni delavci in učitelji. Slednje nakazuje, da ima odločitev o izbiri šole in izobraževalnega programa precejšnjo težo, in čeprav mladostnikova odločitev ni nepovratna, je vseeno ne smemo jemati preveč zlahka. Izbira srednješolskega programa je eden prvih korakov v razvoju posameznikove kariere, zato je pomembno, da mladim v tem procesu nudimo ustrezno podporo.

Vloga šolske svetovalne službe

Kljub nekolikšni zmedi okoli poimenovanja ima poklicna/karierna orientacija v Sloveniji dolgoletno tradicijo. Njeno načrtovanje in izvajanje je eno temeljnih področij dela šolske svetovalne službe, ki je opredeljeno tudi v dokumentih, ki urejajo njeno delo (Programske smernice ..., 2008a, 2008b; Bezić, 2016). Karierna orientacija (KO) v osnovni in srednji šoli naj bi temeljila na spodbujanju in podpori celostnega osebnostnega in socialnega razvoja učenca oz. dijaka. Ta mu, v skladu z njegovimi razvojnimi značilnostmi, zmožnostmi, interesi in cilji, omogoča ozaveščeno, avtonomno ter odgovorno izbiro poklicne in izobraževalne poti oz. gradnjo osebne kariere (Bezić, 2016; Štremfel in Lovšin, 2015). Skladno s Programskimi smernicami (2008a, 2008b; Bezić, 2016) poklicna/karierna orientacija poteka na več ravneh, pri njenem uresničevanju pa naj bi usklajeno delovali svetovalni delavci in učitelji. Najbolj intenzivno se s poklicno/karierno orientacijo ukvarjajo svetovalni delavci, pri čemer pa Gregorčič Mrvar idr. (2021) ugotavljajo, da so pri oceni področij vsakdanjega življenja in dela, v katerih opravijo največ delov-

nih nalog, področje šolanja in karierne orientacije postavili na četrto mesto (od šestih), iz česar sledi, da na tem področju opravijo (naj)manj nalog. Istočasno pa so poudarili, da v zadnjem desetletju opazajo spremembe v delovanju svetovalne službe prav na tem področju, kjer je dela vedno več, obenem pa je to vedno bolj zahtevno (prav tam). V zadnjih desetletjih so se pogoji odraščanja in možnosti za vstop v odraslost zelo zaostri (Kuhar, 2014). Ključna značilnost procesa odraščanja pri nas in v vsem zahodnem svetu je naraščajoča negotovost prehodov v odraslost, zlasti pa težavnost vstopa na trg dela oz. pridobitev stabilne in dostojne zaposlitve, ki je pri večini še vedno pogoj za dolgoročneje načrtovanje življenja, ustvarjanje družine itd. (prav tam). A slednje ni edini razlog, ki govori o pomenu poklicne/karierne orientacije.

KO kot varovalni dejavnik

Dejavnosti poklicne/karierne orientacije so pomembne tudi zato, ker jih opredeljujemo tudi kot varovalni dejavnik pred slabo oz. negativno izbiro. Pomanjkanje jasne namere pri mladih lahko vodi do nepremišljene izbire srednje šole oz. pro-

grama, kar s sabo nosi številne negativne posledice: nezadovoljstvo, pomanjkanje motivacije, slabši učni uspeh in tudi zgodnje opuščanje izobraževanja, ki ga poznamo kot 'osip'. Gre za proces, ki se pojavlja v več oblikah in vključuje mlade med 15. in 24. letom, ki so pred zaključkom izobraževanja opustili šolanje ali ga niso nadaljevali na višjih ravneh. Osipniki niso samo posamezniki, ki so opustili izobraževanje, ne da bi ga uspešno zaključili, ampak mednje uvrščamo posameznike, ki so:

- dokončali OŠ in se v nadaljnje izobraževanje niso vključili,
- dokončali programe srednješolskega izobraževanja, ki ne vodijo neposredno do možnosti vključitve v terciarno izobraževanje,
- prekinili neko obliko izobraževanja in se vključili v drugo.

Kadar o osipu govorimo v odstotkih, Slovenija v primerjavi z evropskim povprečjem sodi med države z najnižjim deležem osipa. To nas ne sme zavesti, saj je to posledica metodologije merjenja, kjer se v statistiko osipnikov uvrščajo zgolj tisti, ki iz izobraževanja dejansko izstopijo. Ne glede na metodologijo pa številni raziskovalci (npr. Alivernini in Lucidi, 2011; Cederberg in Hartsmar, 2013; De Witte idr., 2013) ugotavljajo, da je zgodnje opuščanje šolanja rezultat interakcije številnih kompleksnih spremenljivk in je pogosto težko določiti, katera je v danem trenutku odločilnejša. V povezavi z osipom najpogosteje omenjajo dejavnike, ki jih razvrstimo v tri širše skupine: individualne razlike med posamezniki in dejavniki družinskega porekla, dejavniki trga dela in dejavniki šolskega okolja.

Ko razmišljamo o šolskem okolju, je opustitev programa ali šolanja sicer zadnji korak, znaki pa se pogosto pokažejo bistveno prej – kot odsotnost od pouka, absentizem, pozorni pa moramo biti tudi na splošne dosežke posameznika v izobraževanju ter njegovo naravnost do šole. Slednja elementa sta še posebej pomembna zaradi povezave s poklicno/karierno orientacijo. V več študijah, kjer so preučevali povezave med predhodno izobraževalno uspešnostjo ter zgodnjim neuspehom in osipom, so namreč ugotovili, da sta omenjeni spremenljivki na osip imeli večji vpliv kot druge merjene spremenljivke. Markussen idr. (2011) so ugotovili, da čeprav stopnja izobrazbe staršev vpliva na verjetnost osipa, je njen vpliv nižji, kadar nadzorujemo uspešnost predhodnega izobraževanja in predvsem prisotnost pri pouku. Tudi v drugih študijah so kot ključne spremenljivke, ki vplivajo na možnosti osipa, zaznali uspešnost izobraževanja, odnos do izobraževanja in stopnjo zavzetosti, saj avtorji ugotavljajo, da gre pri osipnikih za mlade, ki so manj motivirani, da bi v šoli uspevali, in so v šolskem okolju pogosto tudi manj zadovoljni (Audas in Willms, 2002; Hoffman in Lowitzki, 2005). Ključno je, da poklicno/karierno orientacijo zastavimo dovolj široko in vanjo vključimo tudi informacije o učenčevi predhodni izobraževalni uspešnosti ter njegovo motivacijo za izobraževanje. Nikakor na način, da se učencu/dijaku neko nadaljevanje izobraževanja svetuje izključno ali zgolj na podlagi ocen, njegovih interesi in motivi za poklic pa se pri tem zanemarijo, temveč znotraj širše slike, kaj v povezavi s tem, kar ga zanima, povedo tudi njegov predhodni uspeh in motivacija za izobraževanje.

»Vem, kaj želim?«

Izpostaviti velja tudi dijakovo naravnost. V Cedefopovi študiji (2016) se je kot eden od pomembnih dejavnikov za opuščanje izobraževanja izkazala neustrezna usmerjenost oz. naravnost dijaka. Pri tem gre pri mladostnikih pogosto za pomanjkanje jasne, namerne in premišljene izbire, kaj želijo v prihodnosti početi. Seveda je razumljivo, da večina mladih, ki se odloča za nadaljnje, predvsem srednješolsko izobraževanje, nima izoblikovane jasne vizi-

je svojega poklicnega razvoja. Težava je v tem, ker jim pogosto manjka vsakršen razmislek o njihovi prihodnji poti ali samorefleksija o njihovih interesih. Pasiven in odtujen odnos do izobraževanja (in morda tudi do učenja nasploh) je ključna težava, s katero se soočajo številni mladi. Zaradi pomanjkanja jasne namere pogosteje izbirajo poklicne poti, ki niso rezultat njihovih zanimanj, ampak plod drugih dejavnikov, kot so: zahtevnost (oz. enostavnost) programa, šola v bližini njihovega doma, v program se vpišejo, ker se zanj odločajo sošolci oz. prijatelji, program izberejo na podlagi pobude oz. predloga staršev ali učiteljev. Tovrstni načini izbire se lahko hitro odražajo v nezadovoljstvu (s programom), nizki motivaciji za šolanje, nezanimanju, odsotnosti, neuspehu in opuščanju izobraževanja. Karierne orientacije v tem kontekstu ne smemo razumeti zgolj kot svetovanja, v katerem mladostniku (po)iščemo izobraževalni program, ki bi ustrezal njegovemu »osebnostnemu profilu« (prav tam: 95), ampak jo je treba razumeti širše. Ključna elementa sta samorefleksija o težnjah in iskanje odgovora na vprašanje, kako in kje mladostniki sebe vidijo v prihodnosti. Tak pristop v karierni orientaciji številni raziskovalci vidijo kot zelo pomemben tudi pri spodbujanju angažiranosti in motiviranju mladih za uspeh (prav tam). Preko tovrstnega izvajanja karierne orientacije mladostnik lažje pride tudi do odločitve za določen izobraževalni program.

Nujno je sistematično izvajanje KO

Gregorčič Mrvar idr. (2021) ugotavljajo, da se svetovalni delavci zavedajo pomena karierne/poklicne orientacije, kar se kaže tudi v količini časa, ki ga omenjeni dejavnosti namenijo. Smiselno je, tudi v luči preventivnih dejavnosti svetovalnega dela, na poklicno/karierno orientacijo pogledati širše, saj ta predstavlja zelo pomemben varovalni dejavnik pred opuščanjem izobraževanja.

Slovenija sodi v skupino držav, ki sicer nima celovite strategije za spopadanje s problematiko opuščanja izobraževanja, a hkrati sodi tudi v skupino držav, ki imajo zelo dobro urejeno svetovanje o izbiri izo-

braževanja oz. poklica – karierno orientacijo, ki jo strokovnjaki vidijo kot enega najpomembnejših ukrepov proti zgodnjemu opuščanju izobraževanja (Cedefop, 2017). Zato jo kot pomembno razumemo na ravni osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja. Sistemska urejenost karierne orientacije, ki je zapisana v Programskih smernicah, je vsekakor dober temelj, na katerem lahko svetovalna služba mladim pomaga graditi njihovo poklicno pot. A samo s sistematičnim izvajanjem poklicne/karierne orientacije lahko mladim omogočimo, da se izognejo pastem, ki lahko tu prežijo nanje. ◀

Literatura

- Alivernini, Fabio; Lucidi, Fabio (2011): Relationship between social context, self-efficacy, motivation, academic achievement, and intention to drop out of high school: A longitudinal study. *The Journal of Educational Research*, 104(4), str. 241–252.
- Audas, Rick; Willms, Jon Douglas (2002): *Engagement and dropping out of school: A life-course perspective*. Hull, Quebec: Applied Research Branch, Strategic Policy, Human Resources Development Canada.
- Bezić, Tanja (2016): Kako so šolski svetovalni delavci ocenili osnutek predloga posodobitev Programskih smernic za delo svetovalne službe na področju osebnega in socialnega razvoja ter karierne orientacije. *Šolsko svetovalno delo*, letnik 20, št. 1/2, str. 24–32.
- Cedefop (2016): *Leaving education early: putting vocational education and training centre stage. Volume 1: investigating causes and extent*. Luxembourg: Publications Office. Cedefop research paper; No. 57.
- Cedefop (2017): *The changing nature and role of vocational education and training in Europe. Volume 1: conceptions of vocational education and training: an analytical framework*. Luxembourg: Publications Office. Cedefop research paper; No. 63.
- Cederberg, Margareta; Hartsmar, Nanny (2013): Some Aspects of Early School Leaving in Sweden, Denmark, Norway and Finland. *European Journal of Education*, letnik 48, št. 3, str. 378–389.
- De Witte, Kristof; Nicaise, Ides; Lavrijsen, Jeroen idr. (2013): The Impact of Institutional Context, Education and Labour Market Policies on Early School Leaving: a comparative analysis of EU countries. *European Journal of Education*, letnik 48, št. 3, str. 331–345.
- Gregorčič Mrvar, Petra; Mažgon, Jasna; Makovec Radovan, Danijela (2021): Pomen poklicne in karierne orientacije v osnovni in srednji šoli. *Šolsko svetovalno delo: revija za svetovalne delavce v vrtcih, šolah in domovih*, letnik 25, št. 2, str. 3–13.
- Hoffman, John L.; Lowitzki, Katie E. (2005): Predicting College Success with High School Grades and Test Scores: Limitations for Minority Students. *Review of Higher Education: Journal of the Association for the Study of Higher Education*, letnik 28, št. 4, str. 455–474.
- Kuhar, Metka (2014): Izsvi odraščanja v pozni moderni ter mladostniške strategije soočanja z njimi. V: Ksenija Lekić; Petra Tratnjek; Nuša Konec Juričić idr.: *Srečanja na spletu: potrebe slovenske mladine in spletno svetovanje* (str. 212–225). Ljubljana: NIJZ.
- Markussen, Eifred; Frøseth, Mari W.; Sandberg, Nina (2011): Reaching for the unreachable: Identifying factors predicting early school leaving and non-completion in Norwegian upper secondary education. *Scandinavian Journal of Educational Research*, letnik 55, št. 3, str. 225–253.
- *Programske smernice. Svetovalno delo v osnovni šoli* (2008a). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- *Programske smernice. Svetovalno delo v srednji šoli* (2008b). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Štremfel, Urška; Lovšin, Miha (2015): *Karierni ter osebni in socialni razvoj mladih: pogledi, pristopi, izzivi*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.